

ՍՐԲՈՅ ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ ՏՈՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ
ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ԱՆՎԱՆԱԿՈՉՈՒԹՅԱՆ
ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌՈՒՄ

Փետրվարի 26-ին, հինգշաբթի.—Տօն Սրբոց Վարդանանց զօրավարացն մերոց հազար երեսուն և վեց վկայիցն, որք կատարեցան ի մեծի պատերազմին:

Ինչպես միշտ, այս տարի նույնպես մեծ հանդիսավորությամբ Մայր Աթոռում նշվեցին Վարդանանց տոնն ու Վեհափառ Հայրապետի անվանակոչության տարեդարձը:

Փետրվարի 25-ին, չորեքշաբթի օրը, երեկոյան ժամը 17-ին, Մայր տաճարում կատարվեց Վարդանանց նախատոնակը: Մայր Աթոռի միաբանության և Մայր տաճարի դպրաց դասի համատեղ կատարմամբ հրնչեց «Նորահրաշ» շարականը, որով մի անգամ ևս նշվեցին հայրենիքի և հավատքի համար նահատակված անմահ մարտիկների անունները՝ ներկաների սրտերը լցնելով գոհունակության և հպարտության վեհ զգացումներով:

Փետրվարի 26-ին, հինգշաբթի օրը, առավոտյան ժամը 10.30-ին, Մայր տաճարում, Ավագ խորանի վրա, սկսվեց օրվա հանդիսավոր սուրբ պատարագը: Պատարագիչն էր հոգևոր ճեմարանի տեսուչ Տ. Եզնիկ քհն. Պետրոսյանը:

Ժամը 11.30-ին եկեղեցական հանդիսավոր թափոռով Մայր տաճար իջավ Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետը:

Հավարտ ու պատարագի պատարագիչ տեր հայրը ոգևորիչ և հայրենասիրական քարոզ խոսեց՝ նվիրված Վարդանանց հերոսամարտին:

**Տ. ԵԶՆԻԿ ՔԱՀԱՆԱ ՊԵՏՐՈՍՅԱՆԻ
ՔԱՐՈԶԸ**

«Յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն Սրբոյ, ամէն»:

«Եթէ ոչ հատն ցորենոյ անկեալ յերկիր մեռանիցի, ինքն միայն կայ, ապա եթէ մեռանիցի, բազում արդիւնս առնէ» (Հովհ. ԺԲ 24):

Սիրելի հավատացյալ ժողովուրդ, մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսի այս խոսքերով է երկու հազար տարի շարունակ ապրել Քրիստոսի Եկեղեցին, ինչպես նաև Հայոց Եկեղեցին, որ իր դարերի պատմության ընթացքում բազմաթիվ անգամներ տվել է այս խոսքերի ճշմարտության ապացույցը, որոնցից մեկն է Ավարայրի ճակատամարտը՝ Վարդանանց հերոսամարտը: Հայ Եկեղեցին սրբացրել է Ավարայրի ճակատամարտում զոհված հազար երեսունվեց մարտիկների հիշատակը՝ սպարապետ Վարդան Մամիկոնյանի գլխավորությամբ, և տոնում է ամեն տարի մեծ շուքով Վարդանանց անունով: Քրիստոնեության պատմության առաջին իսկ օրերից բազմաթիվ, տասնյակ հազարավոր, գուցե հարյուր հազարավոր քրիստոնյաներ նահատակվել են Քրիստոսի համար, սակայն Ավարայրն առաջին դեպքն էր, երբ ամբողջ մի ժողովուրդ էր իջնում նահատակության:

Դարեր, շատ դարեր առաջ, երբ Հայաստան աշխարհի գետերը նոր էին զուլավել ձնհալի պղտոր ջրերից, երբ կանաչն իր

քննությունն էր տարածել լեռների ու ձորերի վրա, երբ Հայաստան աշխարհում ամենուր տներից սփռվում էր հացի բույրը և լսվում ձորածին մանկան ճիչը, պարսից երկու հարյուր հազարանոց ահարկու բանակը մտավ Հայոց աշխարհ:

Թշնամու բանակները միշտ էլ ահ ու սարսափ են ազդել շինականների վրա: Այս անգամ, սակայն, հայ շինականը չահաբեկվեց: Հզոր բանակների առջև միշտ էլ ճոքաթիվ բանակները ճահաճել են: Այս անգամ, սակայն, հայ փոքրաթիվ զորքը ընդառաջ ելավ: Եվ եթե Քրիստոս Պետրոս առաքյալի ձեռքից վերցրել էր սուրը և նրա ձեռքին քարոզության գավազան տվել, ապա այս անգամ հայ հոգևորականները իրենց ձեռքի քարոզչական գավազանը սրի էին վերածել և Ավարայր իջել:

Դա 451 թվականն էր, մայիսյան մի առավոտ, երբ Տղմուտ գետի ափերը տնքում էին բանակների ծանրության ներքո. գետի հարավային կողմում անթիվ-անհամար ու անծայրածիր պարսից բանակն էր, իսկ հյուսիսային կողմում կանգնած էին շինականներ, վանականներ, փոքրաթիվ մի զորք, որոնք Ավարայր էին իջել ոչ թե մեռնելու, այլ հաղթելու համար:

Հինգերորդ դարն էր դա, մի դար, որ Հայ Եկեղեցու պատմության մեջ նշանավորվում է երկու երևույթով. գրերի գյուտ ու անմահիւրնոց, աներևակայելի ու անհաղթահարելի գրական-մշակութային թրոհիչք, ինչպես նաև պատերազմներ՝ հանուն Հիսուսի և հանուն Հայրենաց: Հայաստան աշխարհը դարերի խորքից գտնվելով երկու հզոր պետությունների՝ Հռոմեական կայսրության և Պարսից թագավորության մեջտեղում, միշտ էլ ենթարկվել է այս կամ այն կողմի քաղաքական ազդեցությանը: Չորրորդ դարի սկզբին, երբ նախ Հայաստանում, ապա Հռոմեական կայսրության մեջ քրիստոնեությունը դարձավ պետական կրոն, հայերի տրամադրությունները թեքվեցին դեպի իրենց արևմտյան հարևանը: Անշուշտ, Պարսից պետությունը չէր կարող անտարբեր մնալ այս ամենին: Նա բազմիցս հորդորներով, շնորհաբաշխությամբ, կաշառքով, ինչպես նաև սրով ու սարսափով փորձել էր զրադաշտականությունը տարածել Հայոց աշխարհում, որպեսզի հայերը կրկին դառնան իրենց կողմնակիցներն ու դաշնակիցները: Եվ երբեմն-երբեմն Պարսկաստանին սահմանակից Հայոց իշխաններ տուրք էին տվել պարսից կրոնին, ինչպես օրինակ Մերուծան Արծրունին և Վահան Մամիկոնյանը՝ Դ դարում:

Հինգերորդ դարն էր, երբ Հայաստանի մեծ մասն այլևս ենթարկվում էր պարսից

իշխանությանը. Պարսիկ կառավարությունը մեկ անգամ ևս ձեռնարկեց, այս անգամ արդեն ամենայն վճռականությամբ, մեկընդմիջտ վերացնել Հայոց աշխարհից քրիստոնեության լույսը և սփռել զրադաշտական ասորուշանների կրակը: Փորձությունը մեծ էր, սալթաթողները՝ շատ: Նրանք սակայն, որոնք հավատարիմ մնացին Քրիստոսի վարդապետությանը, նրանք, որոնց հոգու մեջ դողաճում էր հազիվ կես դար առաջ հայերեն դարձած քրիստոնեությունը, ռազմադաշտ իջան: Նրանք քաջ գիտեին, որ ահարկու թշնամուց ֆիզիկապես պարտություն կրելը միանգամայն օրինաչափ էր: Սակայն ֆիզիկապես արդեն Հայոց աշխարհը պարսիկների իշխանության տակ էր: Նրանք ռազմադաշտ իջան, որպեսզի ապացուցեն, որ եթե հայոց մարմինները և հայոց պարանոցը պատկանում են Պարսից արքայից արքային, ապա հոգիները պատկանում են միայն մեկ տիրոջ՝ Աստծուն: Եվ իսկապես, Ավարայրում հայերը ֆիզիկապես պարտություն կրեցին, սակայն դա պարտություն չէր հայ ժողովրդի համար, դա պարտություն չէր Հայ Եկեղեցու համար, դա հաղթանակ էր, որովհետև այդ ճակատամարտում բյուրեղացավ հայ քրիստոնյայի հոգին, դարձավ ջինջ, դարձավ հզոր, դարձավ աղամանդ, որ այլևս չէր կարող դարերի ընթացքում փշրվել: Եվ այդ ոգին է, որ պահպանեց հայ ժողովրդին, այդ հոգին էր, որ չկարողացան հաղթել ո՛չ արաբները, ո՛չ սելջուկները, ո՛չ մոնղոլները և ո՛չ թուրքերը: Այդ հոգին է, որ ստեղծեց Նաբեկացուն, Ծնորհալուն, Մոմիկին, Տրդատին, Տաթևացուն և հայ մշակույթի մյուս տիտաններին: Ի դարի սկզբին, երբ հայության ու քրիստոնեության թշնամիները համոզվեցին, որ չեն կարող հաղթել և կործանել հայի բյուրեղացած հոգին, ծրագրեցին ֆիզիկապես ոչնչացնել հայ ժողովրդին, այդպիսով վերացնելու համար հոգին հայության: Եվ կրկնվեց Ավարայրը, այս անգամ արդեն ոչ թե Տղմուտի ափին, այլ՝ Արաքսի, ոչ թե Ավարայրի դաշտում, այլ՝ Սարդարապատի: Դարձյալ ռազմադաշտ իջան թե՛ շինականները, թե՛ հոգևորականները և թե՛ զորքը: Այս անգամ սակայն հայության առջև դրված էր միայն մեկ նպատակ՝ հաղթանակ, որովհետև եթե Ավարայրում քարոչական հաղթանակը բավական էր, ապա Սարդարապատում միայն ֆիզիկական հաղթանակն էր, որ կարող էր փրկել հայ ժողովրդին, և որ կարող էր պարզել մեզ այսօրվա շեն ու շող Հայաստանը: Վարդանանց հոգին էր, որ խոսեց ու հաղթեց Սարդարապատում:

Այդ հոգին է, որ վերջին 70 տարիների

ընթացքում Սովետական Հայաստանում ծնունդ տվեց և զարգացրեց այն մշակութային-տնտեսական զարթոնքը, որ չէր տեսել հայ ժողովուրդը իր պատմության երեք հազար տարիների ընթացքում: Այդ հոգին է, որ այսօր խոսում է նաև մեր մեջ, այդ հոգին է, որ այսօր պահում է Սփյուռք դարձած հայ զավակներին, որոնք ծնված լինելով Ավստրալիայում թե Ամերիկայում, Ասիայում թե Եվրոպայում, իրենց մայր հայրենիքն են համարում Հայաստանը, այն երկիրը, որ նրանցից շատերը չեն տեսել, գուցե և ոմանք բախտ չեն ունենալու տեսնել: Տարօրինակ է, անհասկանալի: Ոչ: Պարզապես նրանց մեջ խոսում է Վարդանանց հոգին:

Այդ հոգու ջահակիրն է այսօր Հայ Եկեղեցու ղեկավարը, Հայ Եկեղեցու կաթողիկոսը, ազգի հոգևոր պետը, մեր բոլորի սիրելի Նորին Սուրբ Օծություն Տեր Տեր Վազգեն Առաջին Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը: Այսօր, սիրելի հավատացյալներ, Վարդանանց հերոսամարտի հետ միասին նաև մեր Վեհափառի անվանակոչության տոնն է: Ուստի եկեք միասին աղոթենք առ Աստված, որ Լուսավորչի գահը դեռ երկար, շատ երկար տարիներ փառավորվի Վեհափառ Հայրապետի զահակություններ, որ Աստված Վեհափառի շնորհները միշտ անպակաս անի Հայ Եկեղեցու գլխից, հայ ժողովրդի գլխից, ապրեն նրանք Հայաստանում թե Սփյուռքում, ինչպես նաև մեր բոլորի գլխից, որ հավաքվել ենք այստեղ աղոթելու:

«Ծնորդիք Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի եղիցին ընդ ձեզ, ընդ ամենեսեանդ, Ամեն»:

Նույն օրը, ժամը 13-ին, Վեհաբանի հանդիսությունների դահլիճում, Վեհափառ Հայրապետի նախագահությամբ, տեղի ունեցավ ոգեկոչման հանդիսավոր ցերեկույթ՝ նվիրված Վարդանանց անմահ հերոսամարտին:

Հանդիսությունը կազմակերպել էր հոգեվոր ճեմարանի տեսչությունը:

Հանդիսությանը ներկա էին Մայր Աթոռի միաբանությունը, Գերագույն Հոգևոր Խորհրդի անդամները, Մայրավանքի պաշտոնեյությունն ու աշխատավորները, հոգևոր ճեմարանի դասախոսական կազմն ու ուսանողությունը, հայրենի մտավորականության ներկայացուցիչներ և այլ հյուրեր:

Հանդիսությանը ներկա էր Հայկական ՍՍՀ Միևնախորհրդի խորհրդին առընթեր Հայ Եկեղեցու գործերի խորհրդի նախագահ Ստեփան Վարդանյանը:

Օրվա հանդիսավոր սուրբ պատարագին

և ոգեկոչման ցերեկույթին ներկա էին նաև ուխտավորաբար Մայր Աթոռում գտնվող՝ Ռումինիայի և Բուլղարիայի հայոց միացյալ թեմերի առաջնորդ Տ. Տիրայր արքեպս. Մարտիրոսյանը, Փարիզի հայոց առաջնորդ Տ. Գյուտ եպս. Նազգաշյանը, Ծվեդիայի հայոց հոգևոր տեսուչ Տ. Արսեն եպս. Բերքերյանը և Կանադայի հայոց թեմի առաջնորդ Տ. Վազգեն եպս. Քեշիշյանը:

Հանդիսությունն սկսվեց Վեհափառ Հայրապետի արտասանած «Հայր մեր»-ով: Այնուհետև հնչեց Հայկական ՍՍՀ պետական հիմնը:

Հանդիսության բացման խոսքով հանդես եկավ Տ. Գյուտ եպս. Նազգաշյանը:

Տ. ԳՅՈՒՏ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԱԳԱՇՅԱՆԻ ԽՈՍՔԸ

Վեհափառ Տեր,

Տարիներու հետավորությունեն կոխենք երեք վիճակներ մեր պատմության սկզբնավորության հետ կապված: Առաջինը՝ Աստվածային առաքելության առաքյալներու բերած հավատքի սերմերու ցանումն է ի Հայաստան աշխարհ: Երկրորդը՝ կոտենենք նույն հայտնության որպես շարունակություն, հաստատումը մեր հայրենի հողին վրա քրիստոնեական հավատքին՝ որպես պետական հաստատություն: Ու ապա, լրումը որպես այս հաստատումներու, Աստուծո հայտնությունը Սուրբ Մեսրոպի միջոցավ՝ մեր լեզուն տալով ամենուն: Ու ասոնց մեջ հպարտության առիթ մըն է, որ կ'ենցեն մեր ժողովուրդը աշխարհի բոլոր կողմերուն, ամենուրեք, Հայաստանի մեջ կամ Սփյուռքի: Այս երեք վիճակներուն դարերու ամբողջ նվիրում մըն է, որ կգրավի մտահոգությունը մեր զավակներու: Եվ այդ ընթացքին մեջ յուրաքանչյուրը կգտնի ինքզինք ժառանգորդ և որդի: Եվ սակայն մեզի որպես օրինակ ժառանգության և որդիության վիճակը կներկայանա Վարդանանց պատերազմով, որ կոտենենք ամբողջությամբ ժողովուրդին՝ պահպանելու իր սրբությունները. հայրենիքը, հավատքը, լեզուն: Այդ բոլորին մեջ չկա կշիռք, չկա պայման. ամբողջական նվիրում: Ու մենք այսօր Ձերդ Վեհափառության անվանակոչության առիթով Վարդանանց պատերազմի այս տարեդարձին կուգանք պարգևատել հաստատելու գիտակցությունը որդի և ժառանգ ըլլալու մեր հայրերուն, որոնք Վարդանանցով մեզի փոխանցեցին ավանդը մեր այսօրվան ներկայության և հաղթանակին: Այս զգացումով է, որ բացված կհայտարարենք մեր այս հանդիսությունը, ամբողջապես նորոգելով մեր ուխ-

տը՝ մնալու գիտակից, որդի ըլլալու և ժառանգորդ անոնց օրինակին:

Այնուհետև օրվա խորհրդի շուրջ հակիրճ և բովանդակալից բանախոսությամբ հանդես եկավ հոգևոր ճեմարանի դասախոս Արմեն Հովսեփյանը.

ԱՐՄԵՆ ՀՈՎՍԵՓՅԱՆԻ ԽՈՍԺԸ

«...զի բարձրացի կողմն ճշմարտութեան»

«...Չերկնչենք և չվախենանք հեթանոսների բազմությունից և ոչ էլ մահկանացու մարդու ահուկի սրի դեմ թիկունքներս դարձնենք, որպեսզի եթե Տերը հաղթությունը մեր ձեռքը տա, ոչնչացնենք նրանց զորությունը, որպեսզի բարձրանա ճշմարտության կողմը, իսկ եթե հասել է ժամանակը մեր կյանքը սուրբ մահով ավարտելու այս պատերազմում, ընդունենք (մահը) ուրախ սրտով, միայն թե արիության ու քաջության մեջ վախկոտություն չխառնենք... Մահ ոչ իմացյալ մահ է, մահ իմացյալ անմահություն է»:

Այս խոսքերը ականատես պատմիչի՝ քաղցրաբարձու Եղիշեի վկայությամբ հրնչել են 451-ի մայիսին Ավարայրի հերոսամարտից առաջ հայոց սպարապետ Վարդան Մամիկոնյանի կողմից:

451 թվական, մայիս 26 ... վաղ առավոտ... Իր անկախությունը կորցրած, դարավոր, անողորք և ուխտադրուծ ոսոխներից պարտված, երկատված երկիրն Հայոց իր վերջին ուժերը հավաքել, օրհասական կրոնի էր ելել ... Ելել էր հավատարիմ «Երեւելի մերոց դիցազնական օրինացս... Պատրաստ ի հալածանս և ի մահ և յամենայն մեղությունս և ի չարչարանս...» վասն սուրբ Հայրենիքի, վասն սուրբ Հավատքի, վասն ազգային արժանապատվության...

Առաջին անգամը չէր... Իր խենթ փայլատակումներով և խավարումներով լի պատմության ընթացքում, սկսած իր աղեղնավոր նահապետից, ազգը հայկազուն ելել էր օտարի դեմ և հաղթել... Իսկ եթե պարտվել էր, ապա ժամանակավոր, սոսկ շունչ առնելու, իր վիրավոր մեջքը ուղղելու, զի ի սկզբանե ստեղծված է որպես «տառապանքի և մաքառումի անընկճելի ապանած»... Զի

Ցեղը ապրիլ կուգեր և շրթաները ոտքերում տակ թափել կուգեր, իր կապանքները փշրել կուգեր, իր աչքերը արբել, իր ձայնը որոտալ՝ Ապրիլ կուգեր, ստեղծել կուգեր, պաշտառորեն վերածնիլ կուգեր

պիտի ասել Սիամանթոն:

Եվ այսպես 451-ի գարուն... Հավքերը լույս, հույս և սեր էին սաղմոսում: Գետերը սառցե կապանքներից ազատված, փրփրաբաշ դեպ հայոց ծովակներն էին սլանում: Հողը ձմեռան խոր քնից արթնացած երկունքով էր լեցուն...

Մակայն հայոց հոգիներում տազնապ էր ու սպասում: Ազգը հայկազուն պատասխան պետք է տար ոսոխին: Հրաժարվել սուրբ հավատքից, կործանել իր իսկ Միածնի հիմնած Եկեղեցին, վառել անհավատների ատրուշանները, որ նրանց խավարալեզու բոցերի մեջ այրվեն, մոխրանան, մեկընդմիջտ վերանան հայոց լույսը, ծովը ծխամի, հիշատակները և Մեսրոպառառը... Որ Մասիսը վեհափառ զույգ գագաթները որպես զույգ բազուկներ երկինք կարկառած հայերեն չաղոթի...

Եվ հնչեց պատասխանը հայ երրորդության՝ Լուսավորչի, Մաշտոցի և Վարդանի...

«Այս հավատից մեզ ոչ ոք չի կարող խախտել, ո՛չ հրեշտակները և ո՛չ մարդիկ, ո՛չ սուրը և ո՛չ հուրը, ո՛չ ջուրը և ո՛չ էլ որևէ այլ դառն հարված», «Ընտրեցաք զմահ աստուածապաշտությունս, քան զկեանս ուրացութեամբ...»:

Եվ երբ բացվեց մայիսի 26-ի առավոտը, Ավարայրի դաշտում մահվան հանդիման աներեր, ինչպես լեռուն սրբազան, կանգնած էր ազգը միաբան: Այնտեղ էր ազգը հայկազուն՝ Վարդան զորավարի գլխավորությամբ և Հայոց հայրապետ Մեծն Հովսեփի ներկայությամբ:

Այնտեղ էին ուխտին հավատարիմ նախարարական տների բոլոր ներկայացուցիչները՝ անեղ արհալիրքի առջև միաբան, պատրաստ նահատակվելու սրբազան պատերազմում իրենց հպատակների հետ միասին: Եղիշեն ասում է. «Այնուհետև տերը ծառայից ավելի չէր երևում, և ոչ էլ փափկասուն մեծացած ազատը՝ տառապյալ գեղջուկից, և ոչ էլ մեկը մյուսից ավելի պակաս քաջության մեջ»:

Այնտեղ էին հայ զորականները իրենց գնդերով, որ հոգնել էին օտարի համար կոմելուց, և հայրենակարոտ սրտերը նրանց բաբախում էին միայն մեկ ցանկությամբ՝ ազատ տեսնել Հայաստան աշխարհը:

Այնտեղ էին Հայաստանյայց Եկեղեցու սուրբ հայրերը: «Որովհետև նրանք էլ ամենևին չվախեցան պատերազմի գալ նրանց հետ, քանի որ ոչ թե մարմնական էին համարում այդ կոիվը, այլ հոգևոր առաքինության կոիվ. ցանկանում էին իրենք էլ քաջ զինվորներին մահակից լինել»:

Եվ եթե առաջներում հայ հոգևորականները ըստ սովորության միայն իրենց աղոթքներով էին

մասնակից լինում մարտերին՝ քաջալերելով ռազմիկներին, ապա Ավարայրում «Եպիսկոպոսները և երեցներն ու սարկավազները, սաղմոսերգուներն ու գրակարդացողները, ամեն մեկը սահմանված կանոնով, իբրև սպառազինված և պատերազմի պատրաստված, կամենում են նրանց (հայ մարտիկների) հետ միասին հարձակվել և ջարդել ճշմարտության թշնամիներին»:

Այնտեղ էին նաև «տիկնաչք հայոց փափկասունք»՝ իրենց հայրերի, ամուսինների, որդիների և եղբայրների հետ միասին ըմպելու դառնության բաժակից: Եվ արդար էր նրանց բոլորի կոչվել, զի՝ «Ճշմարտության միևնույն գոտիով ամրացրին իրենց մեջքերը թե՛ տղամարդիկ և թե՛ կանաչք»:

Եվ կանգնել էին նրանք ահարկու թշնամու գործին դեմ-հանդիման, որ բերում էր ավեր, շղթա, ատրուշաններ և խավար անսահման...

Ընտրությունը կատարված էր...

Բացվել էր մայիսի 26-ի առավոտը:

Եվ հնչեցին մարտի փողերը... և «երկու կողմերն էլ սրտմտությամբ և մեծ բարկությամբ զայրացան և զազանացած զորությամբ միմյանց վրա հարձակվեցին. երկու կողմերի աղմուկն ու աղաղակը ճաթում էր ինչպես իրար խառնված ամպերի միջից, և ձայների դղրդյունը շարժում էր լեռների քարանձավները: Բազմաթիվ սաղավարտներն ու գրահապատված զորականների զենքերը փայլում էին ինչպես արևի ճառագայթների շողեր: Նաև բազմաթիվ սուներների շողալույց և բազմախոռոն հիզակների ճոճվելուց կարծես ահագին կրակ էր թափվում երկնքից»...

Կենաց և մահու կոիվ էր մղում ազգը հայկազուն... Եվ չնայած թշնամին թվով մեծ էր մոտ երեք անգամ, և գուցե հեշտ հաղթանակի սին հույսեր էր փայփայում, տեղի տվեց, զի քաջ Վարդանը «այնպիսի տազնապ ու իրարանցում գցեց նրանց մեջ, որ մինչև անգամ Մատթան գնդի հաստատում կազմակերպությունը քայքայվեց, ցրիվ եկավ, և նա դեռևս պարտություն չկրած փախուստ տվեց»:

Կենաց և մահու կոիվ էր մղում ազգը հայկազուն...

«Ընկած դիակների թիվն այնքան մեծ էր, որ նմանվում էր խորդուքորդ քարակույտների: «...ծաղկայից դաշտերը լցվեցին հորդահոս արյունով»:

«...կորովի Վարդանն իր քաջ հիզակալիցներով մեծ կոտորած արեց այնտեղ, ուր և հենց ինքն էլ արժանի եղավ ստանալու կատարյալ նահատակության պատկը»:

«Եվ պատերազմի գործը երկարելով՝ օրը տարածամեց և երեկոյան կողմ դադարեց... ոչ թե մի կողմը հաղթեց, և մյուս կողմը պարտվեց, այլ քաջերը քաջերի դեմ դուրս գալով՝ երկու կողմերն էլ պարտություն կրեցին»:

Եվ նահատակվեցին՝

Մամիկոնյանց ցեղից քաջ Վարդանը հարյուր երեսուն և երեք մարդով...

Խորխոռունյաց ցեղից

Պալունյաց ցեղից ...

Գնթունյաց ցեղից ...

Դիմաքսյան ցեղից ...

Քաջբերունյաց ցեղից ...

Գնունյաց ցեղից ...

Ընծայանց ցեղից ...

Սրվանձտյան ցեղից ...

Նահատակվեցին, որպեսզի հաստատուն մնա ցեղը հայկազուն, նահատակվեցին, որ անշեշ մնա սուրբ Լուսավորչի կանթեղը, նահատակվեցին ի պատգամ գալիք սերունդների, որ չընկճվեն նրանք երբեք և չմոլորվեն պատմության քառուղիներում, նահատակվեցին, որ իրենց սուրբ հոգիների լույսով առաջնորդեն ազգը հայկազուն դեպ անմահություն...

Եվ վարդանանց պատերազմը վերջ չունեցավ ...

Իսկ սկիզբն էլ գալիս էր դարերի խորքից՝ որպես նախահոր նետ դեպ գալիքն արձակված... Հետո եղան հաղթանակներ անհամար, դառն պարտություններ, հույսի փայլատակումներ՝ որպես Բագրատունյաց Անիի թագավորություն և Կիլիկիո թագավորություն՝ հայ ճակատագրի անթափանց խավարի մեջ... Ամմար է Վարդանանց սուրբ հոգիների լույսը...

Եվ վերջապես՝ ցեղն հայկազուն հասավ իր անկախության վերականգնմանը և Խորհրդային պետականության հաստատմանը:

Աներեր է ցեղը հայկազուն, անշեշ է սուրբ Լուսավորչի կանթեղը, հայ սերունդները երբեք չընկճվեցին և չմոլորվեցին պատմության քառուղիներում և շարունակեցին նրանց գործը. չէ՛ որ նոր գարուններ պիտի գալին...

Վանի, Զեյթունի, Սասունի հերոսամարտեր... Այնտեղ են Վարդանանք... Սարդաբադատի հերոսամարտ...

Այնտեղ են Վարդանանք... Եվ մեծ Հայրենականը...

Վարդանյաց զավակները, հավատարիմ սուրբ նախնյաց հիշատակին, նետվեցին մարտի իրենց եղբայր ժողովուրդների հետ հանուն անկախության, հանուն ազատության, հանուն մարդկային արժանապատվության, մինչև ատամները զինված ուխտադրուժ թշնամու դեմ: Եվ հզոր առյուծի նրանց մոնչյունը լսվեց Վոլգայի ափերին, լսվեց Կուրսկի մոտ, Խորհրդային հայրեն-

նիքի մայրաքաղաքի պատերի տակ, Բալթիկայում և վերջապես, որպես Վարդանանց արժանի զավակներ, հալ դյուցազունները իրենց սուրը հաղթանակով դրեցին պատյան պարտված թշնամու որջում... «Զի բարձրացի կողմն ճշմարտութեան»:

Անցել են դարեր... Կգան ու կանցնեն նորեր: Երգել են պատմիչները, երգել են բանաստեղծները, երգել են գուսանները իրենց բամբիռներով, երգել են արվեստագետները... Երգել են փառքն անմահ Վարդանանց: Եվ պիտի երգեն...

Բանախոսությունից հետո հոգևոր ճեմարանի սաները, ղեկավարությամբ հոգևոր ճեմարանի դասախոս Խորեն Պալյանի, ոգեշնչված կատարեցին Սրբոց Վարդանանց նվիրված շարականները և Մակար Եկմալյանի «Ազգային մարտանք»-ը՝ մեծակատարությամբ հոգևոր ճեմարանի Գ լսա-

րանի ուսանող Էդվարդ Միրզախանյանի:

Ապա հոգևոր ճեմարանի Ե լսարանի ուսանող Վազգեն արկ. Պերպերյանը արտասանեց Վ. Թեքեյանի «Խորհուրդ Վարդանանց», իսկ Դ լսարանի ուսանող Անդրանիկ Տերտերյանը՝ Ավ. Իսահակյանի «Ռազմակոչ» բանաստեղծությունները: Ե լսարանի ուսանող Գևորգ արկ. Աջապահյանը արտասանեց Ղևոնդյանց և Վարդանանց նվիրված ձեռագրերից դուրս գրված անտիպ տաղեր:

Հոգևոր ճեմարանի վերակացու, բանաստեղծ Վաչագան Հովհաննիսյանը արտասանեց իր «Ավարայրում» հայրենաշունչ բանաստեղծությունը՝ գրված մասնավորաբար սույն հանդիսության առթիվ: Արտասանությունն ուղեկցվեց հոգևոր ճեմարանի երգչախմբի երգակցությամբ (երաժշտությունը՝ Կոմիտաս Քեշիշյանի):

Ա. Վ. Ա. Ր. Ա. Յ. Ռ. Ի. Մ

Ոտքի ելավ աշխարհն Հայոց՝ հայրենյաց սուրբ սիրով լի,
Ծեր ու մանուկ, ոգին ամբողջ Հայաստանյայց աշխարհի.
Ոտքի ելավ եկեղեցին՝ խաչն իր կրծքին գերդ վահան,
Ծուրթին աղոթք, սրտում ցասում, ձեռքին սուրը հաղթական...

Ամպերի պես երկու հսկա բանակները լեռնացան,
Տղմուտ գետի զույգ ափերին ծաղիկները դալկացան,
Ծոնդացին ահեղագոչ զրահները երկուստեք,
Ու շողացին Ավարայրում հազարավոր մեծ ու տեգ...

Կոխում էին քաջերն հայոց՝ այնպես հուժկու, մոլեգին,
Որ զարկերից նրանց հզոր սարն էր թնդում ահագին.
Զարկում էին և մերթ ընկնում՝ մոնշյունով ահարկու,
Խլում էին մահն իրարից՝ կյանք պարգևում մեկ-մեկու...

Ոտքի ելան բոլորը մեկ՝ հովիվ, ռամիկ ու ռանչպար,
Վրեժով էր Հայոց երկրում լցվել ամեն թուփ ու քար.
Ոտքի ելան տիկնաքն հայոց՝ ցասման բոցով հրդեհված,
Արյունարբու պարսից զորքի ու փղերի դեմ հարբած...

Եվ այն օրից աշխարհն Հայոց ծնեց Վարդան ու Արտակ,
Որոնց կյանքով ոգի առավ երկիրը մեր բովանդակ.
Ու տես, այսօր հողագնդի ամեն ծայրում հայը կա,
Հայը ամեն երկնի սրտում ունի արևն իր անմահ...

Ավարայրից ծնվեց օրն այս՝ կյանքով ազատ մեկընդմիջտ,
Որ ծաղկի է փոխվել Հայոց երկրում ամեն վերք ու վիշտ.
Ցնծա երկիր, ցնծա հավերժ դու հաղթական աշխարհում,
Զի այսօր էլ ունես քեզ հետ քաջ Վարդաններ դյուցազուն...

Հոգևոր ճեմարանի երգչախումբը, դեկավարությամբ հոգևոր ճեմարանի երաժշտության դասախոս Կոմիտաս Քեչիշյանի, կատարեց «Տեսեք Աղավնին» երգը:

Հանդիսության գեղարվեստական մասից հետո փակման խոսք ասաց Տ. Վազգեն եպս. Քեչիշյանը.

Տ. ՎԱԶԳԵՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՔԵՇԻՇՅԱՆԻ ԽՈՍՔԸ

Այսօր աշխարհի բոլոր անկյուններում մեջ, ուր հայ ժողովուրդ կա, կտոնեն արմենական հոգիի տոնը: Այսօր Վարդանանց հաղթանակի օրն է, և մենք զայն միշտ տոնած ենք, որովհետև ուզած ենք հաղորդվիլ անոնց հոգիով, ուզած ենք անոնց մով գերշնչվիլ և դիմադրել գալիքին: Տարօրինակ, բայց սքանչելի ժողովուրդ ենք: Տարօրինակ, որովհետև մեր անհամաձայնություններում մեջ անգամ կարողացած ենք ապրիլ, կարողացած ենք հասկնալ իրար: Բայց սքանչելի ժողովուրդ եղած ենք, որովհետև կրցած ենք ըմբռնել և ժառանգել այն ոգին, որ պատկանելիության ոգին է: 451 թ. մայիսի 26-ի առավոտում ամբողջ հայ աշխարհը, Հայաստանը ոտքի կանգնեցավ լիակցության պատերազմին համար: Ըլլալու և չըլլալու պատերազմ էր: 1918-ի մայիսի 26-ին Սարդարապատի ճակատամարտին մեջ ամբողջ հայ ժողովուրդը հոն էր, լիակցության, ըլլալու կամ չըլլալու համար: Տարօրինակ գուգադիպություն. 1393 թվականի նոյեմբեր 29-ին կվախճաներ Կիլիկյան հայոց թագավորության վերջին թագավորը և 1920 նոյեմբեր 29-ին արևը կծագեր Հայաստան աշխարհի վերև և Հայաստան աշխարհը իր վերածնունդի ճակատարհին մեջ կմտներ: Բայց հողակապ ժողովուրդ ենք, որովհետև գիտենք ոգեկոչել, ապրիլ, զգալ ու խորապես ըմբռնել մեր պատմությունը, գերշնչվիլ անով, ապրիլ անով: Ու դարեր շարունակ ամենուրեք մեր գաղթականության մեջ աշխարհի ամեն անկյունը տոնած ենք հայկական այդ ոգին: Այսօր ինձի համար հուզիչ օր է. եկած արտասահմանեն, ծնած արտասահմանին մեջ, մեծցած՝ դիմակալելով օտարության բոլոր ճնշումները, ըլլալ այն երկրին մեջ, որում

կպատկանիմ, ըլլալ այն հավիտենական հաստատության կամարներում ներքև, որում ուխտավորն եմ և նվիրվածը, և բերել արտասահմանի հայության ամբողջ զգացումները: Հայ մնալու համար լիակցության պայքար, Վարդանանց պայքարը կմղենք ամեն օր: Եվ մենք պետք ունինք ուժի, գերշնչումի, մենք պետք ունինք մեր եղբայրներում, որոնք հոգիով մեզ գրկեն-տաքցան հայրենի աշխարհեն: Ինչ լավ է ձեզի համար ըլլալ այս ապահով հողին վրա, այդ հողեն ստանալ ուժ և կորով, և վերապրիլ ամբողջ պատմությունը և հպարտությամբ հայ զգալ: Մենք Վարդանով կներշնչվինք, Դավիթ Բեկով ոտքի կկանգնինք, Սարդարապատով կավյունավորվինք, Անդրանիկով կալանանք և վերածնած Հայրենիքի գերշնչանքով կդիմակալենք Սփյուռքի մեջ մեզ շրջապատող բոլոր դժվարությունները: Մեր հոգիներում մեջ փոխան սուրի և խաչի, կա Ամենայն Հայոց Հայրապետությունը, Սրբություն Սրբոց Ս. Էջմիածինը, որում վրա, ինչպես Առաքել Դավիթբեցի կըսե, կա ու կմնա ազգն հայոց: Մեր Դևոնդ երեցը Ամենայն Հայոց Հայրապետն է, Նորին Սուրբ Օծություն Տ. Տ. Վազգեն Առաջինը, որ մեր հոգիներում մեջ մեզ միշտ կմղեն հառաջ, դեպի մեր ինքնությունը: Մեր հոգիներում մեջ փոխան սուրի կա մեր Հայրենիքը, որում երազանքով ինքզինքնիս կպահենք ամուր՝ բոլոր օտարացումներու դեմ և անով գերշնչված մեր Ավարայրի պատերազմը կպատերազմինք:

Եվ այդ պատերազմին գետնին վրա թող Աստված անասան պահե Հայոց աշխարհը՝ Խորհրդային Հայաստանը, թող Աստված անասան պահե Ամենայն Հայոց Հայրապետություն Սուրբ Էջմիածինը, և Վազգեն Ա. կաթողիկոսը դառնա մեր Մովսեսը, որ իր դալար գավազանով մեզ առաջնորդե դեպի մեր ամբողջական ինքնությունը, ամբողջական Հայրենիքը, ամբողջական խաղաղությունը:

Ոգեկոչման հանդիսավոր ցերեկույթն ավարտվեց Վեհափառ Հայրապետի «Պահպանիչ»-ով:

ՎՈԼՈՂՅԱ ԱԲՐԱՀԱՄՅԱՆ

